

Decoupling – kako je do toga došlo i kamo to vodi

Ugrožena sigurnost

Više nema dvojbe o tome da svjedočimo pokušajima Amerike da ideološke razlike između demokratskih i autokratskih zemalja uspostavi kao ključni kriterij za novu hladnoratovsku podjelu svijeta. Lojalnost demokraciji i američkom vodstvu podrazumijeva primjenu protekcionističkih, diskriminacijskih ekonomskih politika prema autoritarnim državama, ponajprije prema Kini. Osnova za takvo stajalište je uvjerenje da će Kina svoje političko uređenje nasilnim putem nametnuti cijelom svijetu ako postane vodeća ekomska, tehnološka i vojna sila svijeta.

Aktualni pristup Sjedinjenih Država polazi od stajališta da se sigurnost, kao ultimativni cilj svake države, ne postiže otvorenim razgovorima o sigurnosnim pitanjima sa svim državama kojih se to tiče, nego stvaranjem sigurnosnih saveza s demokratskim državama protiv autokratskih država. Zbivanja u indo-pacifičkoj regiji to više nego jasno pokazuju. Dakako, pokazuju to i zbivanja u Europi gdje je višedesetljetno ignoriranje zahtjeva Rusije da se uvaže njezini sigurnosni prioriteti dovelo do strateški pogrešne i moralno neprihvatljive odluke predsjednika Putina da napadne Ukrajinu kako bi spriječio njezin ulazak u NATO. Time je Rusija zapadnim liderima dala povod za podređivanje svih ekonomskih interesa i planova imperativima sigurnosti koja je njezinim ponašanjem dovedena u pitanje. Rat u Ukrajini, zapravo, vodi se radi određivanja trase buduće željezne zavjese između Istoka i Zapada u Europi.

Dok je Rusija, pokušavajući obnoviti utjecaj kakav je nekad imao Sovjetski Savez, svojevoljno povukla upravo onaj potez koji je Amerika najviše priželjkivala, u pacifičkoj regiji prilike su drukčije. Sigurnosna arhitektura tog dijela svijeta uspostavljena je kad Kina nije bila stalna članica Vijeća sigurnosti ni članica Svjetske trgovinske organizacije, nego izolirana, ekonomski zaostala poljoprivredna zemlja na rubu gladi. Danas kad je postala druga ekomska i vojna sila svijeta te na nekim tehnološkim područjima neupitni lider, Kina nije zadovoljna činjenicom da sve pomorske trgovačke putove u Indijskom i Tihom oceanu, o kojima ovisi daljnji razvoj njezine ekonomije, kontroliraju Sjedinjene Države i njihove saveznice. Promjena ekonomskog statusa quo u toj regiji kao da nameće uspostavu nove sigurnosne ravnoteže. Sjedinjene Države i njihove saveznice tome se protive. SAD ne žele o sigurnosnim pitanjima razgovarati s Kinom, nego znatne napore ulažu u stvaranje sigurnosnih asocijacija – kao što su QUAD i AUKUS – kojima se prijeti kineskoj sigurnosti, a svrha takve politike je nametanje Kini utrke u naoružanju. Time se želi primorati kineske vlasti da sve više izdvajaju za obranu čime bi se osujetili planovi za daljnji ekonomski i tehnološki rast Kine. Ukratko, stvaranjem hladnoratovskog konteksta u indo-pacifičkoj regiji želi se onemogućiti Kini da ostvari svoje strateške planove o tome da do sredine 21. stoljeća u ekonomskom, tehnološkom i vojnom pogledu dostigne i prestigne SAD.

Uspon Kine

Desetljećima Zapad je kritizirao Kinu zbog nepoštivanja prava intelektualnog vlasništva, pravila slobodne trgovine i ljudskih prava. Desetljećima Kina je usvajala zapadna znanja, prakse i norme te im se postupno prilagođavala. Na gospodarskom planu rezultati su impresivni. Podaci Međunarodnog monetarnog fonda pokazuju da je 2021. godine kineski GDP dostigao 17,46 trilijuna dolara, dok je američki bio 23 trilijuna. Dakle, kineski GDP iznosi oko tri četvrtine američkog. Prema istom izvoru, kineski GDP per capita narastao je s 272 američka dolara 1979. godine na 12552 dolara 2021. godine. Koliko god da je fascinantna taj rast, u usporedbi s američkim – koji je 2021. godine iznosio 69 230 dolara – kineski GDP per capita znatno zaostaje. Sadašnje stanje je takvo da je Kina zemlja sa srednjom razinom prihoda, a Amerika zemlja s visokom razinom prihoda. Logično je da jednom od svojih glavnih zadaća kinesko rukovodstvo smatra skok na razinu zemlje s visokom razinom prihoda.

Dakako, mnogo lakše je išlo s usvajanjem pravila korporacijskog upravljanja, načela slobodne trgovine i regulacije finansijskih tržišta, negoli s ljudskim pravima. No, i na području ljudskih prava je – već samom činjenicom da u Kini živi sedam stotina milijuna pripadnika srednjega sloja kojima je omogućeno da ostvaruju svoje potrošačke aspiracije – učinjen znatan napredak u odnosu na vrijeme Velikog skoka naprijed, Kulturne revolucije ili masakra na Tiananmenu. Premda je pitanje ljudskih prava nedvojbeni problem koji zavređuje pažnju i angažman međunarodnih institucija i svjetskih medija, jasno je da je današnja Kina daleko od Maove zemlje siromašnih seljaka i fanatiziranih partijskih aktivista. Poteškoće i otpori povezani s pretjerano nasilnom modernizacijom pod izravnim nadzorom državnih represivnih službi – čije su žrtve, čini se, ponajviše Ujguri i pripadnici drugih muslimanskih manjina – jest i ubuduće će biti Ahilova peta kineske politike. Ta nedvojбena slabost, karakteristična za sve nedemokratske režime, dobrodošla je izlika kineskim suparnicima za uvoђenje ekonomskih sankcija protiv Kine. Pritom prioritet nije pomoć u rješavanju problema ljudskih prava u Kini, nego nanošenje štete kineskoj ekonomiji radi moguće destabilizacije vlasti. Time se može objasniti to da mnogi zagovornici ljudskih prava ne vide paradoks u činjenici da se u zauzimanju za ljudska prava muslimanskih Ujgura ističu Sjedinjene Države čiji su dronovi u okviru rata protiv terorizma poubijali oko 130 000 tisuća navodno kolateralnih muslimanskih žrtava.

Suprotno očekivanjima Zapada da će integracija Kine u globalnu ekonomiju putem članstva u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji rezultirati demokratizacijom kineskog političkog sustava, Komunistička partija Kine učvrstila je svoj monopol na vlast legitimiravši to ogromnim ekonomskim uspjesima. Odustavši od staljinističkog centralnog planiranja, Kina je otvorila vrata kapitalizmu i tržišnoj ekonomiji, ali ne i demokratizaciji političkog sustava. Žrtvom tog kineskog kapitalizma pod komunističkom upravom postao je Hong Kong. Britansko-kineskim dogovorom o budućem statusu Hong Konga unutar Narodne Republike Kine određeno je da će tijekom pedeset godina od ulaska grada u sastav Kine, dakle do 2047. godine, ondje biti zajamčeno zadržavanje kapitalističkog sustava i načina života kao i visok stupanj autonomije. Trebalo je biti primijenjeno načelo jedne države i dva sustava. No, kako se kineska ekonomija integrirala u globalnu kapitalističku ekonomiju, prestala je postojati vidljiva razlika između ekonomskih sustava Hong Konga i Narodne Republike Kine. Dok je Zapad, čini se, polagao nade u to da će se Hong Kong osamostaliti u odnosu na Kinu, kinesko je rukovodstvo zaključilo da je i prije isteka roka od pedeset godina došlo vrijeme za ukidanje postojanja dvaju sustava i za punu integraciju Hong Konga u kineski ustavnopravni poredak jer je Kina ionako usvojila kapitalizam.

Takov razvoj događaja je, razumljivo, izazvao zabrinutost na Tajvanu. Premda je i Tajvan nominalno dio Kine, na otoku je – za razliku od Hong Konga koji nikad nije bio priznat kao pravi demokratski entitet – uspostavljen demokratski politički sustav i faktična neovisnost. Prilna integracija kakvu je Kina provela nad Hong Kongom u slučaju Tajvana ne dolazi u obzir. Sjedinjene Države i sve njihove saveznice na Pacifiku protive se nasilnoj promjeni statusa quo. Pritom su poduzele sve što su mogle kako bi učinile nemogućom opciju eventualne autonomne odluke Tajvana o dobrovoljnoj integraciji u ustavnopravni poredak Kine. Kako je od 2020. godine i NATO savez prisutan u Južnom kineskom moru, jasno je da bi pokušaj Kine da vojnim putem integrira Tajvan doveo do Trećeg svjetskog rata.

Prvi i Drugi hladni rat

U mentalnoj slici na temelju koje američke političke elite nastoje uspostaviti Drugi hladni rat na Pacifiku Kina je nepomirljivi ideološki protivnik. Kao što je Staljin nametnuo sovjetski sustav u svim državama s istočne strane željezne zavjese, tako je Kina već ukinula autonomiju Hong Konga. Ako mu Zapad ne pomogne, i Tajvan će doživjeti istu sudbinu. Nepoštivanje demokratskih sloboda i ljudskih prava inherentni su jednostranačkim autoritarnim sustavima. I u tom pogledu mogla bi se uspostaviti analogija između Sovjetskog Saveza i Kine. Radio Free Europe i Voice of America bili su svojevremeno

prikladna sredstva za promicanje prednosti života u zapadnim demokracijama i njihovom društvu obilja. Danas bi tu ulogu trebale odigrati ponajprije analitičke operacije u cyber prostoru, politički dirigirani mediji, društvene mreže i nevladine organizacije te aktivna javna politika.

Ono što onemogućuje uspostavu potpune analogije između Sovjetskog Saveza i Kine je to da je SSSR, za razliku od današnje Kine, u ekonomskom i tehnološkom pogledu bio inferioran Americi i kolektivnom Zapadu. Sovjetska ekonomija bila je autarkična, potpuno izolirana od zapadnih trendova koji su, na koncu, doveli do osnivanja Svjetske trgovinske organizacije. Sovjetska vlast iscrpljivala se u uzaludnim pokušajima da održi sustav centralnog planiranja i da oponira Zapadu, a Kina se odlučila za integraciju u svjetske ekonomske i finansijske tokove. Kina je prigrlila globalizaciju, uvela tržišne reforme na domaćem planu i uzdigla se do statusa ozbiljnog ekonomskog suparnika Zapadu, što SSSR nikada nije bio. U političkom pogledu, odluka o početku Hladnoga rata bila je za Ameriku jednostavna i gotovo samorazumljiva nakon što su Sovjeti izveli pokusnu eksploziju nuklearne bombe. Posljedice hladnoratovskog containmenta mogle su biti negativne samo za SSSR. Danas, međutim, prekid ekonomskih veza s Kinom povlači poremećaje u svjetskim opskrbnim lancima i nestašice na tržištima zapadnih zemalja, ugrožava interes uvoznika kineskih roba i zapadnih ulagača na kineskim burzama te dovodi u pitanje opstanak dosad profitabilnih zapadnih kompanija u Kini.

Premda su Amerika i SSSR bili ratni saveznici, njihove ekonomije nisu bile isprepletene. Za razliku od toga, Chimerica – ironičan naziv skovan za opis ekonomske, finansijske i tehnološke međuvisnosti Kine i Amerike – je sve do dolaska Xi Jinpinga na vlast 2012. godine predstavljala primjer globalizacijske win-win situacije. Uskratiti američkim ulagačima na kineskim burzama pravo na profit veći od onoga koji se ostvaruje na Zapadu, spriječiti američke proizvođače čipova i poluvodiča da te svoje poluproizvode prodaju na najbrže rastućem tržištu koje ne pita za cijenu i onemogućiti američkim kupcima da kupuju kvalitetne i jeftine kineske industrijske proizvode nije jednostavno. Pravna nesigurnost koja je posljedica politički motiviranih odluka o ekonomskim sankcijama otežava rad zapadnim kompanijama, dovodi u pitanje ostvarivanje postojećih ciljeva i onemogućuje strateško planiranje poslovanja u Kini i s Kinom. Budući da je coupling s Kinom bio dugotrajan i obostrano unosan, decoupling povlači rizike i za onu stranu koja se odlučila za razlaz. Ideološkim i sigurnosnim razlozima motivirano ekonomsko i tehnološko razdvajanje Amerike od Kine zbog toga je užarena tema kojom se bave gospodarske komore, istraživački instituti i think-tankovi.

Kineski plan za izbjegavanje zamke srednje razine prihoda

Državno vijeće Narodne Republike Kine je 2015. godine usvojilo dokument **Made in China 2025**. To je strategija desetogodišnjeg razvoja zasnovana na pažljivom proučavanju zapadnih ekonomija i sumiranju kineskih iskustava s globalizacijom. Konačni cilj je zadan programskim odrednicama generalnog sekretara Xi Jinpinga, a opisan je kao „ostvarivanje kineskog sna o pomlađivanju kineske nacije“. Odgovarajuća ekonomska strategija je ključ za postizanje uspjeha: "Izgradnja međunarodno konkurentne proizvodnje jedini je način putem kojega Kina može povećati svoju snagu, zaštititi državnu sigurnost i postati svjetska sila." (Made in China 2015:1)

Detektirano je deset područja na kojima Kina mora ostvariti napredak kako bi dosegnula postavljeni cilj: informacijske tehnologije nove generacije; digitalno kontrolirani strojevi i robotika; oprema za zrakoplovstvo; oprema za pomorsko inženjerstvo i proizvodnja visoko-tehnoloških brodova; napredna oprema za željeznice; energetski štedljiva vozila; električna oprema; novi materijali; biomedicina i napredni medicinski uređaji; poljoprivredni strojevi i oprema. Planom je detaljno određeno do kojega će roka koliki postotak inozemnih roba i znanja biti zamijenjen kineskim proizvodima i tehnologijama. Pritom je jasno istaknuto da model rasta zasnovan na iscrpljivanju

resursa i neselektivnom intenzivnom investiranju nije održiv. Uočen je porast troškova rada i proizvodnje, predviđeno usporavanje investicija i smanjivanje stope rasta izvoza.

Očito svjesni da status svjetske tvornice u kojoj se proizvodi ono što su drugi osmislili i koriste se znanja koja su drugi patentirali ne jamči daljnji napredak Kine i njezino uzdizanje prema statusu zemlje s visokim prihodima, kineski su rukovodioci odredili ambicioznu zadaću preobrazbe cjelokupne kineske privrede. Ta preobrazba podrazumijeva i povećanje izdvajanja za istraživanje i razvoj kako kineska industrija ne bi bila samo *loan* pogon za izradu proizvoda inozemnih dizajnera, koji se prodaju pod inozemnim brendovima:

"Razvoj prema proizvodnoj sili zahtjeva da Kina čvrsto preuzme nove strateške mogućnosti, da se aktivno suoči s izazovima, ojača sveukupno planiranje, pruži razvoj potican inovacijama, stvari učinkovite politike, iskoristi prednosti svoga sustava i mobilizira sve društvene snage da rade smjelo i predano. Da bismo ostvarili preobražaj od *Proizvedeno u Kini* do *Stvoreno u Kini*, od kineske brzine do kineske kvalitete te od kineskih proizvoda do kineskih brendova, mi se moramo osloniti ponajprije na domaću opremu i kompanije. Čineći to mi ćemo ostvariti stratešku zadaću preobrazbe kineske proizvodnje od velike u snažnu." (4)

Osobito važnim smatra se poticanje kineskih poduzeća i istraživačkih ustanova da sudjeluju u procesu izrade međunarodnih standarda i, što je iznimno naglašeno, na internacionalizaciji kineskih standarda. Usپoredno s tim, dakako, inzistira se na patentiranju kineskih izuma i na zaštiti kineskog intelektualnog vlasništva.

Kineski su rukovodioci dali smjernice za razvoj brendova u skladu s onim što piše u zapadnim sveučilišnim udžbenicima marketinga, ali su mislili i na brendiranje nacije. Oni najavljaju da će potaknuti poduzeća da izgrade sustav upravljanja brendovima s fokusom na istraživanju i razvoju, proizvodnji, upravljanju kvalitetom i na marketingu da bi se konsolidirala osnova kineskih brendova. Država će osnovati određeni broj profesionalnih ustanova za kultiviranje brendova i operacija te pružiti savjetovanje za upravljanje brendovima i marketinškim uslugama. Daljnji korak bit će usavršavanje registracije i sustava upravljanja za kolektivne brendove i certifikacijske oznake. Važna zadaća tih ustanova bit će izgraditi konkurentne regionalne brendove i industrijske klastere s prepoznatljivim značajkama i dobrom tržišnom reputacijom. U Kini će se ubuduće njegovati kultura brendova, što je zadaća vodećih poduzeća, radi osnaživanja svijesti o brendovima zasnovanim na kakvoći i reputaciji, radi uspostavljanja koncepta razvoja brendova i unapređenja svijesti o dodanoj vrijednosti. Da bi se ojačao kineski *soft power*, potrebno je ubrzati internacionalizaciju kineskih brendova te intenzivirati promociju kineskih brendova uz puno korištenje medija. (19-20)

Kina je zainteresirana za izgradnju širokotrupnih zrakoplova i za uspostavu opskrbnog lanca neovisne zrakoplovne industrije. Drugim riječima, na tom području Kina želi biti samodovoljna.

Važnu komponentu ove kineske strategije čini otvorenost prema daljnjoj internacionalizaciji kineske ekonomije, osobito financijskog tržišta. Tako se najavljuje da će se i ubuduće poticati strani kapital na ulaganja u vrhunsku proizvodnju kao što je nova generacija IT, vrhunska oprema, novi materijali i biofarmaceutika. Isto tako, namjerava se poticati strana poduzeća i istraživačke ustanove da uspostave globalne istraživačke ustanove u Kini. S druge strane, kineska će se poduzeća poticati da izdaju dionice i obveznice u inozemstvu i da razvijaju tehnološku suradnju s inozemnim poduzećima.

Osobit interes i zabrinutost zapadnih promatrača pobudila je slijedeća najava: "Razvijati kineske multinacionalne kompanije i unaprijediti njihovu konkurentnost koristeći prednost globalnih resursa, preuređenja poslovnih procesa, integracije industrijskih lanaca i operacija na tržištu

kapitala." (30) Usporedno s tim Kina inzistira da će promicati međunarodnu industrijsku suradnju i provoditi velike strateške planove kao što su *Ekonomski pojas puta svile* i *Pomorski put svile 21. stoljeća* da bi se ubrzala izgradnja međusobno povezane infrastrukture sa susjednim zemljama i produbila industrijska suradnja.

Kao što su te najave izazvale zabrinutost na Zapadu jer su protumačene kao podrška transnacionalnoj ekspanziji kineskih kompanija u državnom vlasništvu, tako su neke druge pobudile optimizam. Primjerice, obećanje da će kineske vlasti „produbiti reformu pristupa tržištu revidiranjem ‘negativne industrijske liste’, jačanjem nadzora i ukidanjem politika i mjera koja opterećuju jedinstveno nacionalno tržište.” (33) Time je Kina, zapravo, dala naslutiti da će otkloniti neke od prepreka stranim kompanijama za nastup na kineskom tržištu. Osobito povoljnom ocijenjena je točka u kojoj se govori o tome da će Kina "produbiti reformu stranih investicija razvijanjem smjernica za nacionalni tretman stranih investicija, unapređenjem mehanizma za upravljanje ‘negativnom industrijskom listom’, i primjenom potvrde modela upravljanja koji pridonose stabilnom, transparentnom i predvidljivom poslovnom okolišu." (36) Eliminiranje crnih lista i nacionalni tretman inozemnim ulaganjima kao i stabilan i predvidljiv poslovni okoliš – to je ono na što su predstavnici zapadnog biznisa u Kini neprestano ukazivali kao na prepreku njihovom intenzivnjem angažmanu. Kinesko rukovodstvo je, čini se, odlučilo uslišiti njihove vapaje.

Dokument **Made in China 2025** mogli bismo ocijeniti kao dobro sročenu strategiju s točno definiranim ciljevima i jasno određenim industrijskim politikama koje bi trebale dovesti do njihovog ostvarenja. Kao što je sve vrijeme od međusobnog priznanja s Amerikom 1979. godine, a osobito nakon ulaska u Svjetsku trgovinsku organizaciju 2001. godine, vodila jasnu industrijsku politiku, Kina je najavila da će to činiti i ubuduće. Polazeći od uočenih slabosti kineskoga gospodarstva zbog koji nije moguće izbjegći zamku srednje razine prihoda, zacrtani su načini za njegovo poboljšanje i određena područja na kojem će biti provedeno restrukturiranje. Pritom su se Kinezi mogli osloniti i na preporuke međunarodnih ekonomskih organizacija.

Što su stručnjaci savjetovali Kini

Tako je, primjerice, OECD 2013. godine objavio publikaciju **Ekonomski izgledi za Jugoistočnu Aziju, Kinu i Indiju 2014: S onu stranu zamke srednje razine prihoda**. Ondje je tim zemljama u razvoju, koje se naziva azijskom tvornicom, preporučeno da regionalnu proizvodnju „uzdignu od sklapanja prema sofisticiranim aktivnostima zasnovanima na većoj produktivnosti i većoj ovisnosti o tehnologiji”. (23) Stručnjaci OECD-a preporučili su rast sektora modernih usluga. Kao naročito problematičnu točku spomenuli su regulatorne barijere koje odvraćaju investitore od jačeg angažmana u tim zemljama. Potrebno je snažno razviti financijske usluge, poslovne usluge te informacijske i komunikacijske tehnologije. Banke moraju proširiti spektar instrumenata i usluga kako bi odgovorile zahtjevima ponajprije malog i srednjeg biznisa. Isto tako je naglašeno da regionalna suradnja može, intenziviranjem prekograničnog natjecanja, pripomoći jačanju domaće privrede.

I Međunarodni monetarni fond je 2014. godine konstatirao da „politike moraju biti pažljivo kalibrirane kako bi pomogle ekonomiji da napravi prijelaz prema rastu pokretanim potrošnjom – sa smanjenom investicijskom i nekretninskom aktivnošću – uz istodobno jačanje stabilnosti financijskog sektora”(World Economic 2014:23). U istoj publikaciji Kini je preporučeno da „smanji

kreditni rast i posudbe lokalnih vlasti te da se pozabavi rizicima za finansijsku stabilnost istodobno dopuštajući ekonomiji prijelaz na sporiji i održiviji obrazac rasta." (56)

Kinezi su, očito, ozbiljno shvatili preporuke međunarodnih stručnjaka i pretočili ih u svoju strategiju gospodarskog razvoja. Objektivno su sagledali postojeće slabosti i odredili kako će ih otkloniti. Pritom se u tom strateškom dokumentu govori isključivo o onome što će Kina učiniti da samu sebe poboljša, unaprijedi i učini svjetskom silom. Polazi se od prepostavke da Kina ubuduće može biti bolja nego što jest i od očekivanja da će je to učiniti usporedivom s drugima ili čak boljom od njih.

Reakcije na kineske planove

Zapadni analitičari su u pravi mah bili suglasni u procjeni da su kineski planovi preambiciozni i da se neće moći ostvariti u zadanim rokovima. No, ipak je prevladala zabrinutost zbog mogućih posljedica u slučaju da se planovi ostvare. Tako su stručnjaci berlinskog instituta MERICS upozorili što bi se moglo dogoditi u slučaju uspješne realizacije kineskih planova: "Kina nastoji postupno stranu tehnologiju zamijeniti kineskom doma i pripremiti teren za ulazak kineskih tehnoloških kompanija na međunarodno tržište." (Wübeke 2016:7) Kako je u to vrijeme postojao jaz između američke u sve većoj mjeri protekcionističke politike i europske deklarativne predanosti slobodnom tržištu i multilateralizmu, njemački su stručnjaci predviđeli pojačani uzajamni europsko-kineski interes za suradnju. U tom su kontekstu upozorili europske stratege da trebaju razmišljati i o mogućim načinima zaštite od kineske ekspanzije. "Učinkovita metoda zaštite moglo bi biti ograničavanje tehničke suradnje i digitalne integracije na područjima na kojima su kineske kompanije već dosegnule naprednu tehnološku razinu. Ta područja uključuju 5G mobilne mreže, mrežu bežičnih detektora, 3D printanje, industrijsku e-trgovinu, računalne oblake i velike podatke." (10) Ni pomicalo se nije na moguće unapređenje tih sektora u Europi kako bi europske kompanije postale konkurentne kineskim kao ni na intenziviranje suradnje s Kinom na području istraživanja i razvoja, nego se refleksno reagiralo pozivom na zaštitu od tehnološki superiornog partnera koji provodi svoju jasno definiranu industrijsku politiku.

Kao i njihovi kolege iz instituta MERICS, stručnjaci UC Chamber of Commerce ukazali su na povezanost ambicije da se poveća domaća konkurentnost velikih kineskih kompanija u državnom vlasništvu s planom osvajanja svjetskih tržišta: „Kineska politika poticaja ne samo da pojačava konkurentnost domaćih kompanija kod kuće, nego isto tako pomaže povećavanju njihove konkurentnosti na globalnom tržištu. Kao zemlja koja nije članica OECD-a, Kina je u stanju ponuditi finansijske uvjete koji su visoko konkurentni u usporedbi s njezinim suparnicama iz OECD-a." (US Chamber of Commerce 2017:18) Nakon tog trijeznog sagledavanja jednog od uzroka prednosti Kine na međunarodnom finansijskom tržištu, američki su stručnjaci jednako trijezno ukazali na moguće pozitivne učinke kineskih vlasti da ukinu diskriminaciju između izvorno kineskih i stranih kompanija u Kini kad je riječ o mogućnosti aplikacije za poticaje lokalnih i središnjih vlasti. Američki su stručnjaci, naravno, zabrinuti zbog moguće preširoke definicije sigurnosnog interesa u nadzoru nad radom stranih kompanija u Kini jer bi se sigurnosne procjene moglo arbitrarно koristiti za onemogućavanje zapadne konkurenčije na kineskom tržištu. Svesni, dakle, mnogih vidljivih i nevidljivih prepreka za rad stranih kompanija u Kini, američki stručnjaci na koncu izvode optimistički zaključak o strategiji kineskog ekonomskog razvoja: „U konačnici, Američka trgovinska komora vjeruje da je otvorenije tržište u Kini, koje svim kompanijama – neovisno o njihovoј izvornoj nacionalnosti – dopušta da se slobodno natječu i produbljuje ulogu

tržišta u alokaciji resursa, optimalni obrazac za Kinu da ostvari svoje ciljeve i izbjegne zamku srednjih prihoda." (41)

Stručnjacima European Union Chamber of Commerce in China više je nego njihovim američkim kolegama zasmetalo to što je „kineska vlada odlučna da zadrži vodeću ulogu u vođenju ekonomije“. (European Union 2017:1) Oni priznaju važnost kontinuiranog povećavanja izdvajanja za istraživanje i razvoj, ali istodobno ukazuju na to da je učestalo spominjanje domaćih inovacija kao i samodostatnosti u samom tekstu strategije i u provedbenim dokumentima jasan znak da će se kineska politika angažirati oko davanja prednosti domaćim kompanijama na štetu stranih. Tome nasuprot, europski stručnjaci vjeruju da bi sve kompanije trebale imati jednak tretman pred kineskim zakonom neovisno o tome jesu li njihovi vlasnici Kinezi ili stranci. „Svijet će imati koristi od dodatnih inovativnih kineskih proizvoda i usluga, ali ne na štetu susprezanja tržišnih sila putem shema kojima upravlja država.“ (2) Usput pokušavaju poučiti Kineze o prednostima otvorenog tržišta jer, kako kažu europski stručnjaci, „usavršavanje tržišta učinit će više za osiguravanje da Kina ostvari svoj puni potencijal za ekonomski razvoj i inovacije, nego što je skupo industrijsko planiranje stare škole ikada moglo.“ (2)

Američki zaokret prema protekcionizmu

U isto vrijeme kad zapadni stručnjaci pomalo paternalistički upozoravaju Kinu na važnost izbjegavanja državne intervencije na tržištu, američka politika krenula je putem protekcionizma i unilateralnog nametanja ekonomskih sankcija protiv Kine. Tako u Trumpovoj *Strategiji nacionalne sigurnosti* iz 2017. godine nalazimo i ovu rečenicu: "Radit ćemo s našim partnerima na suprotstavljanju kineskim nepoštenim trgovačkim i ekonomskim praksama i na ograničavanju njihovog usvajanja osjetljivih tehnologija." (National Security 2017:48) A njegova je administracija neštedimice radila na dezavuiranju svih uvjerenja o predanosti Zapada slobodnoj trgovini bez carinskih i drugih barijera. Predsjednik Trump je 22. siječnja 2018. godine uveo carine na kineske solarne panele i strojeve za pranje rublja radi zaštite američkih proizvođača. Predsjednik Biden je 4. veljače 2022. godine donio odluku o produženju trajanja tih restrikcija za još četiri godine.

U ožujku 2018. godine predsjednik Trump je donio odluku o uvođenju carine na uvoz čelika od 25 posto i aluminija od 10 posto pozivajući se na razloge nacionalne sigurnosti. Tom mjerom su osim Kine bile pogodjene Kanada, Europska Unija, Meksiko i Južna Koreja. Europska Unija uzvratila je uvođenjem carina na američke brusnice, motocikle Harley Davidson, blue jenas i na burbon. S dolaskom predsjednika Bidena u Bijelu kuću promijenila se atmosfera u odnosu s Europskom Unijom pa su izglađeni sporovi oko carina. SAD i EU dogovorili su da će zajedno protiv Kine primijeniti one protekcionističke mjere zbog kojih je EU željela pokrenuti postupak protiv Amerike u okviru Svjetske trgovinske organizacije.

Zbog kineske nepoštene trgovine Trump je 2018. godine uveo carine na kineske proizvode vrijedne 60 milijardi dolara. U lipnju iste godine taj je popis proširen kineskim robama vrijednim 50 milijardi dolara, a već 10. srpnja objavljen je popis kineskih proizvoda vrijednih 200 milijardi dolara na koje se uvode carine. U svibnju 2019. za dodatne kineske robe vrijedne 260 milijardi dolara carinska stopa je podignuta s 10 na 25 posto. U kolovozu i rujnu širenje popisa provedeno je na gotovo sve što se uvozi iz Kine. Nakon tog niza američkih udara i kineskih protuudara, napokon je postignut dogovor prema kojem su američke carine na kineske robe u prosjeku bile šest puta veće nego prije početka trgovinskog rata, a Kina se obvezala na uvoz 200 milijardi

vrijednih američkih roba. Administracija predsjednika Bidena najavila je da će inzistirati na provedbi postignutog dogovora.

Svakako treba spomenuti sankcije protiv kineskog telekomunikacijskog diva ZTE 2018. godine. Iduće godine uslijedio je pohod protiv kineske kompanije Huawei. Osim što je američkim teleoperaterima zabranjeno da kupuju Huawei opremu za 5G komunikacijsku tehnologiju, američkim i inozemnim kompanijama zabranjena je prodaja američkih čipova kineskom divu.

Sve te mjere suprotne su pravilima Svjetske trgovinske organizacije. Postupci američkih vlasti izričito suprotni načelima slobodne trgovine teško da su mogli pridonijeti uvjerljivosti pozivanja zapadnih analitičara kineske politike na nužnost poštivanja autonomije tržišta kao mehanizma za alokaciju resursa. K tome, sankcije su imale dalekosežne posljedice za američke kompanije koje su izvozile u Kinu ili uvozile kineske proizvode. Već te su mjere bile najava poremećaja u globalnim opskrbnim lancima, koji su do punog izražaja došli za vrijeme i poslije pandemije covid-a 19.

Trump, Biden i stajališta američkog establišmenta o Kini

Odluke predsjednika Trumpa ponekad su izgledale kao ishitrene i impulzivne, kao da nisu bile utemeljene u jasnoj strategiji. No, njegova demonizacija Kine pridonijela je učvršćivanju ionako već prisutnog stajališta među političarima obiju vodećih američkih stranaka da je Kina opasni suparnik s kojim se Amerika treba obračunati. Premda u neprijateljskim stajalištima prema Kini prednjače republikanski političari, predsjednik Biden je, čini se, radi mogućeg dobivanja podrške za neke svoje poteze na unutrašnjem planu, odlučio produžiti s Trumpovim protekcionističkim politikama protiv Kine i čak ih u ponečemu i zaoštiti. Biden inzistira na nepomirljivim razlikama i neizbjegnom neprijateljstvu između demokracija i autokracija te na toj osnovi pokušava dobiti podršku Kongresa.

Istraživanje Čikaškog vijeća za globalne poslove donijelo je slijedeće podatke o stajalištima američkih kongresnika o Kini. Čak 42 posto republikanaca smatra Kinu neprijateljem, zemljom s kojom je Amerika u sukobu, dok je takvih među demokratima samo 17% posto. Strategiju ograničavanja kineskog globalnog utjecaja kao odrednicu američke vanjske politike podržava 67 posto republikanaca i 39 posto demokrata. Čak 83 posto republikanaca podržava povećanje carina na uvoz iz Kine, a njih 72 posto bi se zauzelo za smanjivanje opsega trgovine između dviju zemalja čak i ako bi to predstavljalo veće troškove za američke potrošače. Demokrati su i u tom pogledu suzdržaniji. Njih 45 posto podržava povećanje carina, a ostale trgovinske restrikcije prema Kini podržava njih 44 posto. (Kafura 2021)

Dva doma američkog Kongresa kao da se natječu u tome koji će usvojiti akt više neprijateljski prema Kini. Tako je Senat 2021. godine donio **Zakon o strateškom natjecanju** u kojem je Kina spomenuta približno 400 puta. Ondje se u sekciji 210 inzistira na „središnjoj ulozi sankcija i drugih restrikcija za strateško nadmetanje s Kinom. Te sankcije tiču se krađe intelektualnog vlasništva, ekonomski cyber špijunaže, represije etničkih manjina, drugih kršenja ljudskih prava, zloupotrebe međunarodnog trgovinskog sustava, nezakonite trgovine sa Sjevernom Korejom i trgovine narkoticima. Pritom Senat ocjenjuje da izvršna grana vlasti nije u potpunosti primijenila sve raspoložive sankcije. Senatori zaključuju: „Predsjednikova potpuna primjena i izvršenje svih ovlasti nužna je i bitna komponenta uspjeha Sjedinjenih Država u nadmetanju s Kinom.“ Strategic 2021) Istim zakonom obvezan je državni tajnik da u roku od godine dana podnese izvještaj Kongresu o poticajima koje Kina isplaćuje svojim kompanijama. Svrha je utvrditi do koje mjere kineska praksa subvencioniranja odudara od prihvaćenih tržišnih načela.

Donji dom Kongresa usvojio je 25. svibnja 2021. godine **Zakon o osiguravanju američkog globalnog vodstva i angažmana**. U tom zakonskom aktu Kina je spomenuta više od 2000 puta. Ondje se, između ostalog, tvrdi da je nacionalni interes Sjedinjenih Država da finansijski pomaže različitim zemljama kako bi se smanjila potreba tih zemalja za suradnjom s Kinom u okviru Belt and Road Initiative. U odjeljku 115 zadužuje se državni tajnik da podnese izvještaj o zemljama u kojima je Kina angažirana u izgradnji energetske infrastrukture, a svrha je ojačati angažman Amerike u tim zemljama da bi se isključila Kina. Isto tako, državni tajnik mora izvijestiti Kongres o globalnoj kineskoj trgovinskoj i investicijskoj diplomaciji kao i o svim bilateralnim i multilateralnim sporazumima koje je Kina potpisala na tom području kako bi se ocijenio utjecaj tih sporazuma na američku ekonomiju, američke kompanije i radnike, na zemlje koje su ušle u te aranžmane s Kinom i na globalnu ekonomiju u cjelini. Upozorava se na to koliko dugo je Kina onemogućavala stranim kartičnim kompanijama pristup kineskom tržištu i sa zabrinutošću se konstatira da Kina prednjači u uvođenju kriptovaluta, što je upozorenje Americi koja bi i na tom području trebala biti vodeća u svijetu. Ne smije se dopustiti da Kina postane vodeće svjetsko finansijsko tržište, zaključuju kongresnici. Istim zakonom traži se povlačenje s američkih burza dionica onih kineskih kompanija koje rade za kinesku vojsku.

U siječnju 2022. godine donesen je **Zakon o američkom stvaranju mogućnosti za proizvodnju, vodstvo u tehnologiji i ekonomskoj snazi**. To je, zapravo, strategija za očuvanje liderске pozicija SAD-a u sustavu međunarodnih odnosa napisana na gotovo 3000 stranica. Premda je težište toga akta na razvijanju američkih sposobnosti, ipak je Kina i ovdje spomenuta 882 puta. Kongres smatra da je u nacionalnom interesu Sjedinjenih Država da smanje ovisnost o komponentama za solarne ćelije proizvedenim u Kini. Amerika će kreditima i donacijama poticati razvoj te proizvodnje na svom tlu. Ocijenjeno je da Narodna Republika Kina predstavlja politički, diplomatski, vojni, tehnološki i ideološki izazov za Ameriku. Kineske politike ugrožavaju budući karakter međunarodnog poretku i oblikuju pravila, norme i institucije koje upravljaju odnosima između država. Te politike dovode u pitanje sposobnost Sjedinjenih Država da osiguraju svoje nacionalne interese. Te će politike dovesti u pitanje budući mir, prosperitet i slobodu međunarodne zajednice u nadolazećim decenijama, tvrde kongresnici. Osobito važnim smatraju ukidanje ovisnosti o kineskoj informacijskoj opremi te daljnje jačanje američke cyber sigurnosti. Kina je, naravno, apostrofirana kao jedan od glavnih izvora opasnosti na tom području. Konstatira se da su Kina i Amerika u ideološkom nadmetanju oko toga čiji je model društvenog i ekonomskog razvoja bolji. Kina se, zapravo, odvažila ustvrditi da je kineski model bolji. S tim se Amerika ne može pomiriti. Mnogo je prostora posvećeno Tajvanu i obvezi američke izvršne vlasti da detektira svaki slučaj kineskog inzistiranja na načelu jedne zemlje, odnosno na tome da je Tajvan dio Kine. Zadaća je američke diplomacije da sprječi prihvatanje kineskog načela jedne zemlje, odnosno da onemogući kineske pokušaje za međunarodnom izolacijom Tajvana. Vrlo jasno je rečeno što predstavnici američkog naroda misle o Kini:

„Narodna Republika Kina predstavlja prijetnju budući da ona opetovano krši međunarodno priznata ljudska prava, provodi nepoštene ekonomske i trgovačke prakse, ne poštuje međunarodno pravo i norme, vrši pritisak na svoje susjede, provodi zločudne operacije ostvarivanja utjecaja i omogućuje globalni digitalni autoritarizam.“ (America 2022:999)

Ovdje su iznesene samo kratke naznake sadržaja i preokupacija u dokumentima američkih zakonodavaca. Više je nego vidljivo da su opsjednuti Kinom kao mogućom prijetnjom svom liderском položaju u svijetu. Jasno je da su spremni iskoristiti sva sredstva da onemoguće Kinu u ostvarivanju tih nakana. Premda se ovaj posljednji zakonski akt uvelike bavi razvojem američkih sposobnosti i unapređenjem načina funkcioniranja države, osobito State Departmenta, ipak i u ovom dokumentu prevladava potraga za načinima onemogućavanja Kine u ostvarivanju njezinih namjera. Američki je

model dokazano bolji, misle oni, a svakoga tko pokušati dokazati suprotno Amerika je spremna spriječiti u tome koristeći sva raspoloživa sredstva.

Te dokumente – a sličnih je dokumenata mnogo – možemo shvati kao izraz američke neodmjerene samodopadnosti i pretjerane samouvjerenosti koja katkad skriva paniku jer zbivanja u svijetu sve češće izmiču američkoj kontroli. Oni jasno pokazuju konfliktni pristup prema Kini i nespremnost da se i o čemu pregovara osim po unaprijed definiranim američkim uvjetima i prepostavkama. Umjesto da različitost političkih sustava bude izazov za diplomacije koje bi trebale iznaći modalitete mirne koegzistencije tih sustava, Amerika prijeti i nameće svoje koncepcije. Američkim je parlamentarnim zastupnicima sasvim normalno i neupitno da se njihove odluke i zakoni primjenjuju eksteritorijalno, da ih se ne moraju pridržavati samo fizičke i pravne osobe u Americi, nego svi ljudi i sve države u cijelom svijetu.

Kineska nostalgija za Chimericom

Zakon o američkom stvaranju mogućnosti za proizvodnju, vodstvo u tehnologiji i ekonomskoj snazi usvojen je u vrijeme obilježavanja pedesete obljetnice posjeta američkog predsjednika Nixona Pekingu. Godinu dana prije toga, podsjećajući na ping-pong diplomaciju kojom je 1971. godine omogućen posjet američkog predsjednika Nixona Kini 1972. godine, bivši kineski ministar vanjskih poslova Yang Jiechi se pozivao na pozitivna iskustva suradnje dviju država očito priželjkujući da i ubuduće bude tako. Evocirajući u pozitivnom svjetlu razdoblje Chimerice, kineski je dužnosnik podsjetio da je tijekom intenzivne američko-kineske suradnje uspostavljeno 50 parova sestrinskih provincija i država i 232 para gradova pobratima. Umjesto suparništva, bivši kineski ministar vanjskih poslova nudi povratak suradnji:

„Kina i Sjedinjene Države trebaju i sasvim su sposobne za to da žive u miru i da se angažiraju u win-win suradnji. Temeljni razlog zbog kojeg su dvije zemlje bile sposobne probiti led dugotrajnog neprijateljstva i otuđenosti da bi prije pedeset godina uspostavile pune diplomatske odnose i zašto su otad uživale plodove svestrane suradnje leži u činjenici da su dvije zemlje uspjele djelovati u zajedničkom interesu dviju zemalja i dvaju naroda kao što su nastojali pronaći zajedničko polazište na temelju uzajamnog poštivanja razlika u političkim sustavima i razvojnim modelima.” (Yang 2021)

Kineska je strana polagala nade u promjenu na čelu Amerike očekujući da će predsjednik Biden bitno promijeniti američku politiku prema Kini koju je zacrtao predsjednik Trump. Ta očekivanja bila su neosnovana. Američka politička javnost već je uspostavila sliku o Kini kao ekonomskom i vojnom suparniku te ideološkom neprijatelju. Bidenova administracija upravo inzistira na nepomirljivim razlikama i neizbjježnim sukobima između demokracija i autokracija. Zbog toga ove pomirljive riječi kineskog dužnosnika nisu našle ni na kakav odjek u službenim američkim krugovima: „Kina nema namjeru promijeniti politički sustav ili razvojni put Sjedinjenih Država ni bilo koje zemlje u svijetu. Niti je želja Kine da širi svoj politički sustav i razvojni put bilo gdje.“ U Americi su čuli samo riječi koje su uslijedile i koje su u Washingtonu doživjeli kao rukavicu bačenu u lice: „Ipak, kineski narod nikad nikome neće dopustiti da pokuša izazvati Komunističku partiju Kine, kineski politički sustav ili strukturu njegova vodstva. Kina će čvrsto braniti svoj suverenitet, sigurnost i razvojne interese.“ Bezbroj puta upućene pozive kineskog predsjednika Xi Jinpinga za izgradnju zajedničke budućnosti čovječanstva uz uvažavanje razlika u političkim sustavima Amerika sustavno ignorira. S Kinom se ne želi razgovarati o sigurnosnim pitanjima u pacifičkoj regiji, a ekonomski, financijske, tehnološke i kulturne veze sustavno se raskidaju. Amerika se odlučila za decoupling, za razdvajanje od Kine.

Naravno, činjenicu da su javni nastupi službenih kineskih predstavnika odmjereni i obilježeni pozivanjem na razumijevanje, poštivanje suvereniteta i na mirno rješavanje sporova između država, ne treba uzimati zdravo za gotovo. Ni kineska ni svjetska javnost nemaju uvid u to kako razmišljaju i

kako o odnosima s Amerikom kineski dužnosnici govore na zatvorenim sastancima. Osim javno objavljenih zakonskih dokumenata i strategija postoje javnosti nepoznate razne smjernice i direktive koje bitno određuju karakter kineske vlasti i kineske politike. Bogato dokumentirana povijest kineske industrijske špajjunaže i dugogodišnje nepoštivanje prava intelektualnog vlasništva daju za pravo mnogima u Americi koji su upozoravali na kineske nepoštene prakse. Ali odluka da se provede ekonomsko, financijsko i tehnološko razdvajanje s Kinom pojavljuje se u okolnostima u kojima je Kina umnogome promijenila svoje zakonodavstvo i korigirala svoje dotadašnje politike. Kina je, zapravo, slijedila savjete međunarodnih stručnjaka o tome kako izbjegići zamku srednjih prihoda. Razrađena je industrijska politika koja je trebala omogućiti Kini da do sredine 21. stoljeća postane zemlja s visokom razinom prihoda. Amerika je odgovorila nizom zakona i mjera kojima je zajednička jedna poruka: onemogućiti Kini da se dalje ekonomski razvija kako ne bi ugrozila liderски položaj Amerika u sustavu međunarodnih odnosa. Naivna predodžba o poštenoj igri podrazumijeva da igrači rade na usavršavanju svojih sposobnosti, a ne na tome da suparniku uskrate mogućnost ravnopravnog sudjelovanja. U stvarnom svijetu upravo je suprotno.

Decoupling

Razdvajanje ili decoupling je danas tema mnogih studija. To je činjenica koja presudno obilježava suvremene međunarodne odnose. Daleko od udubljivanja u pokušaje pronalaženja nekih dubljih zakonitosti kojima bi se objasnila neminovnost takvog razvoja stvari, analitičari jasno detektiraju da je riječ o svjesnim političkim odlukama. Jon Bateman ne ostavlja mesta dvojbi o tome tko je glavni inicijator decouplinga: "Zasad, najvažniji donositelj odluka je vlada Sjedinjenih Država. Washington je bio glavni pokretač sadašnjeg tehnološkog razdvajanja od Kine i ostaje jedini sposoban usmjeriti taj globalni trend prema gore ili dolje." (Bateman 2022:10) Ono što su Kinezi shvatili još 2015. godine i odlučili provesti u djelo, Amerika je usvojila sa zakašnjenjem: "Washington je napokon shvatio ono što su druge vlade već bile razumjele: tehnologija je postala ključna arena međudržavnog nadmetanja koja ne može jednostavno biti prepuštena tržištu. Američku tehnologiju će trebati bolje zaštititi od neprijatelja i jače je vezati s nacionalnom strategijom." (12)

Vidjeli smo jasno definiranu kinesku strategiju industrijske politike sročenu na nekoliko desetaka stranica i samo neke od brojnih američkih zakonskih akata koji imaju obilježja strateškog razmišljanja napisanih na nekoliko stotina pa do nekoliko tisuća stranica. Paradoksalno, Amerika kao da je znatno više napora posvetila onemogućavanju ostvarivanja kineske strategije negoli konačnom uobičavanju svoje nacionalne strategije. Zbog toga ima problema u provedbi razdvajanja, kako to izvrsno primjećuje Bateman: "Zapravo, strategija tehnološkog razdvajanja mora uzeti u obzir više od samo tehnološki specifičnog ili samo specifično kineskog aspekta. Ona mora biti ukorijenjena u širu američku veliku strategiju koja pomiruje razdvajanje s drugim nacionalnim prioritetima - od međunarodne trgovine preko domaće političke stabilnosti do globalnih klimatskih promjena - na koje bi ona mogla utjecati. Washington još nema takvu strategiju razdvajanja premda stalno nameće nove vidove tehnološke kontrole nad Kinom." (3)

Pretjerana američka zaokupljenost Kinom može dovesti do zanemarivanja nekih problema američkog društva koji s Kinom nemaju nikakve veze. Zapravo, davanje prednosti razdvajajući kao ključnom tehnološkom i sigurnosnom prioritetu na stanovit način zamagljuje pojave koje opterećuju američko društvo. "Premda američka vlada mora nastaviti nadzirati i ometati aktivnosti za ostvarivanje kineskog utjecaja, njezin glavni prioritet mora biti obnova zdravlja američkog domaćeg ekosustava. Washington mora shvatiti da dezinformacije cvjetaju zbog duboko usađenih i uglavnom na domaćem terenu izraslih trendova - u američkoj politici, društvu, ekonomiji i pravu - koji su se razvijali desetljećima i uzajamno se potpomažu." (85) Trezveno razmišljanje navodi na zaključak da bi konsolidacija američkog društva trebala biti ključna prepostavka uspješnog nadmetanja s Kinom. Ne

mali problem u tom pogledu predstavljaju jastrebovi u američkoj politici koji aktivno potkopavanje autoritarnih režima s ciljem njihova rušenja smatraju važnim ciljem američke vanjske politike. Taj cilj „premda instinkтивno privlačan za mnoge u Washingtonu, može biti razoran ako se primjeni na Kinu i ne bi smio biti korišten za opravdavanje znatnijih bilateralnih tehnoloških restrikcija.“ (94) No, čini se da izrazito ideološki motivirana politika razdvajanja Bidenove administracije koristi upravo takva opravdanja.

Neovisno o opravdanjima i o nepostojanju do kraja razrađene strategije koja bi jasno definirala pozitivno opisane ciljeve i načine njihova ostvarivanja proces razdvajanja se zahuktava. Kako su glavni instrument za suzbijanje suparničkog napredovanja sankcije, pravna nesigurnost postala je sve izrazitije obilježe međunarodnog poslovanja. Zbog neizvjesnosti u vezi s tim kojim će kineskim (u posljednje vrijeme i ruskim) kompanijama biti zabranjen pristup zapadnim tržištima ili na koje će proizvode i usluge biti nametnute sankcije u vidu zabrane njihove kupnje i prodaje ili pak putem uvođenja carina – zbog svega toga postupno iščezava ono čime se liberalni i demokratski Zapad razlikovao od ostatke svijeta. U pitanje je dovedena vladavina prava i institucionalna stabilnost kao ključna pretpostavka za investiranje i razvoj biznisa. Premda nevoljko, kompanije se privikavaju na nove okolnosti. Kako to primjećuju američki analitičari, "izvršni timovi u vodećim tehnološkim kompanijama unutar Kine i diljem svijeta moraju se nositi s novom stvarnošću koja ima ozbiljne posljedice za njihove poslove: američka i kineska ekonomija i njihovi tehnološki ekosustavi vođeni su prema razdvajanju." (Hoecker 2020:55) Do sličnog zaključka došli su i njemački stručnjaci: "Dugoročno, Amerika želi zadržati vodeću poziciju u tehnologiji, a Kina želi dostići tu razinu. I političko manevriranje i rastuće nastojanje prema razdvajanju primoravaju direktore u tehnološkim kompanijama u Kini, Americi i diljem svijeta da propitaju svoje globalne strategije." (Germany's Merkel 2021:56)

EU je višestruka kolateralna žrtva, a za taj status je ponajprije sama odgovorna jer u tridesetogodišnjem razdoblju od svršetka Hladnog rata nije uspjela uspostaviti sigurnosnu autonomiju ni konsolidirati se kao subjekt međunarodnih odnosa. Europa je zasad više pogođena posljedicama antiruskih sankcija negoli sama Rusija, a s pravim posljedicama tehnološkog razdvajanja od Kine tek se treba suočiti. Europska gospodarska komora u Kini upozorava na moguće posljedice decouplinga: "Europske kompanije koje opskrbljuju potrošače mrežnom opremom i uslugama osjećaju najgori utjecaj zahtjeva u vezi s kritičkom informacijskom infrastrukturom. U biti, to uključuje europske proizvođače telekomunikacijske opreme i pružatelje usluga, uključujući one koji proizvode ili servisiraju hardware i/ili software u spornim područjima kao što su aplikacije pametni grad, skladištenje i procesuiranje podataka te određene vrste industrijskog software-a." (European Union 2022:13)

Takve sumorne perspektive za europske ICT kompanije u Kini posljedica su, dakako, ostvarivanja ciljeva zacrtanih strategijom **Made in China 2025**, ali i poteza koje su države članice EU povukle prema Kini. EU je pod američkim pritiskom zabranila korištenje opreme kineske kompanije Huawei za izgradnju 5G telekomunikacijske mreže u Europi. Što je za Kinu bilo još bolnije, Europski parlament je obustavio sve postupke na ratifikaciji sporazuma CAI, Sveobuhvatni sporazum o investiranju. Posljednjih dana 2020. godine Kina i EU usuglasile su tekst toga sporazuma. Njime je trebao biti zajamčen reciprocitet u pogledu uvjeta nastupa kineskih kompanija na europskom i europskih kompanija na kineskom financijskom tržištu. Obje su strane mnogo očekivale od tog sporazuma. Kina je, da bi zadovoljila zahtjeve EU, unijela zнатne izmjene u svoje zakonodavstvo. I opet ne bez američkog utjecaja, EU se pozvala na kršenje ljudskih prava Ujgura u Xinjiangu kao na razlog za pridruživanje procesu decouplinga. Sada se suočava s posljedicama te odluke.

Dakako, nijedan od dvojice glavnih globalnih igrača nije nedužan i bez odgovornosti za ubrzavanje procesa deglobalizacije s izrazitim trendom jačanja sigurnosnih napetosti. No, ipak je u njihovim pristupima vidljiva jasna razlika. Dok je Kina zaokupljena vlastitim osposobljavanjem za izbjegavanje zamke srednje razine prihoda i za postizanje samodovoljnosti na važnim tehnološkim područjima, njezina suparnica Amerika zaokupljena je onemogućavanjem Kine u ostvarivanju njezinih planova. Pritom je Amerika, čini se, u završni obračun ušla bez jasnog sagledavanja posljedica razdvajanja dok je Kina razdvajanje u stanovitoj mjeri projektirala svojom strategijom **Made in China 2025** pa je utoliko spremnija na sve što iz toga može proizaći. „Iz kineske perspektive, dakle, razdvajanje je strateški pomak pri čemu Kina prebacuje fokus s ekonomskog rasta na ekonomsku kontrolu. Da bi to postigla, ona ističe tri ključna cilja: 1) eliminiranje ovisnosti o stranim zemljama i korporacijama za kritičnu tehnologiju i proizvode; 2) poticanje dominacije vlastitih firmi na domaćem tržištu; 3) korištenje te dominacije za globalnu konkurentnost.“ (Black 2021) To, dakako, ne znači da će, u znatno otežanim međunarodnim okolnostima u kojima se američka politika prema Kini sve agresivnija, Kina uspjeti izbjegći zamku srednje razine prihoda. Unatoč gubitcima koje će decoupling proizvesti i na strani Zapada, te će zemlje i dalje biti zemlje s visokom razinom prihoda neovisno o uspjehu ili neuspjehu tog globalnog razdvajanja. Ako decoupling kako ga je Amerika zamislila uspije, Kina će ostati na razini zemlje sa srednjom razinom prihoda i sa sve brojnijim problemima s kakvima se komunistička vlast dosad nije suočavala.

Demokratske i autoritarne industrijske politike?

Velik dio opravdanja zagovornika razdvajanja Amerike i Kine svode se na tvrdnje o tome da su industrijske politike autoritarnih režima nespojive s načelima tržišnog gospodarstva, dok industrijske politike demokratskih zemalja ne dovode u pitanje ta načela. Pritom bi transparentnost trošenja državnog novca trebala biti obilježje demokratskih industrijskih politika, a netransparentnost autoritarnih. No, neka recentna istraživanja baš i ne potvrđuju te tvrdnje. Tako, primjerice, usporedno istraživanje industrijskih politika Brazila, Francuske, Njemačke, Japana, Južne Koreje, Tajvana i Sjedinjenih Država ukazuje na postojanje istih problema u pribavljanju službenih podataka od svih vlada: „Vlade nisu transparentne u vezi s alatima i veličinom industrijske politike, a neke elemente državne podrške samo po sebi teško je kvantificirati. Isto tako, nema univerzalno prihvaćene definicije industrijske politike.“ (DiPippo 2022:4-5)

Slični su nalazi jednog istraživanja koje je 2019. godine proveo OECD. Referirajući se na učestale optužbe da velike kineske kompanije u državnom vlasništvu narušavaju pravila tržišne utakmice jer su privilegirane u pogledu dostupnosti novca, ondje se konstatira: "U konačnici, čini se da nema krajnje provjere toga da li se državni investitori ponašaju kao uobičajeni sudionici na tržištu, nego umjesto toga imamo različite pristupe od kojih svaki nudi dio odgovora." (OECD 2019:102) Autori te studije kao poteškoću za utvrđivanje onoga što je i što nije dopustivo ističu "nepostojanje međunarodno prihvaćene definicije, osobito definicije onoga što čini tržišno ponašanje" (104). Očito je da se danas na globalnoj razini vodi bitka za pravo na utvrđivanje tehnoloških standarda i za definiranje pojmove tržišnog gospodarstva, ljudskih prava i demokracije. Mnoge zemlje u razvoju, predvođene Kinom, ne smatraju samorazumljivim da baš uvijek bude prihvaćeno ono za što se zauzima Zapad.

Čak je i Međunarodni monetarni fond, institucija koja je smatrana glavnim izvršiteljem globalizacijskih politika po neoliberalnom modelu sročenih u dokumentu nazvanom **Vašingtonski konsenzus**, priznao da deregulacija, eliminiranje utjecaja države na tržišne tokove i ukidanje carinskih i drugih barijera nisu jedina formula uspjeha. U publikaciji naslovljenoj **Povratak politike koja se ne smije imenovati: načela industrijske politike** je pomalo samokritički rečeno da je industrijska politika bila „povezivana s lošom reputacijom među političarima i znanstvenicima i često se vidi kao put u propast za zemlje u razvoju. Ali uspjeh azijskih čuda s industrijskom politikom stoji kao neugodna

priča koju mnogi ignoriraju ili tvrde da se ne može ponoviti. Koristeći teoriju i iskustvene dokaze mi tvrdimo da se više može naučiti na temelju čuda nego na temelju promašaja. Mi predlažemo tri ključna načela njihova uspjeha: 1) podrška domaćim proizvođačima u sofisticiranim industrijama, 2) izvozna orientacija i 3) pružanje snažne konkurenциje uz striktnu odgovornost.“ (Cherif 2019: 1) U toj publikaciji ne obrađuje se Kina u cjelini, ali su uz Singapur, Maleziju i Južnu Koreju obrađeni Hong Kong i Tajvan kao entiteti koji su zahvaljujući uspješnoj provedbi industrijske politike ostvarili status područja s visokom razinom prihoda. Uočeno je da Kina pokušava ostvariti isto. Zapravo, mogli bismo reći, strategija **Made in China 2025** pokušaj je Kine da primijeni pozitivna iskustva svojih azijskih prethodnika koji su izbjegli zamku srednje razine prihoda.

U međuvremenu industrijska politika postala je legitimna tema rasprava i u onim krugovima koji su tu temu desetljećima zanemarivali. Priznajući da još ne postoji konsenzus o paradigmu industrijske politike, autori OECD-ove publikacije **Okvir industrijske politike za zemlje OECD-a** predložili su definiciju industrijske politike kao „intervencije usmjerene na strukturno unapređenje izvedbe domaćeg poslovnog sektora“. (Criscuolo 2022:4) Priznajući legitimnost i horizontalnim i ciljanim industrijskim politikama oni su potpuno ravnopravno tretirali intervencije državnih vlasti na tržištima Europske Unije, Kine, Sjedinjenih Država, Ujedinjenog Kraljevstva, Njemačke i Japana. Konstatirano je da se u svim promatranim zemljama nove industrijske politike usmjeravaju na specifične tehnologije ili „misije“, što je – kako sam pokazao – slučaj i s kineskom strategijom **Made in China 2025**.

Činjenica da ni unutar kolektivnog Zapada ne postoji suglasnost o temeljnim pojmovima nije, dakako, samo stvar terminologije nego je to ponajprije posljedica postojanja razlika u interesima i namjera da se ti interesni zaštite. To potvrđuje i činjenica da je nacrt TTIP-a, nikad usvojenog ugovora o slobodnoj trgovini između EU i Amerike, obuhvaćao deset tisuća stranica. Obje pregovaračke strane bile su perjanice slobodne trgovine, a ipak je toliko toga trebalo razjasniti i toliko administrativnih prepreka ukloniti. S dolaskom predsjednika Trumpa u Bijelu kuću prekinute su aktivnosti na izradi konačnog prijedloga tog sporazuma. To je bio jasan znak da se događa slowbalisation, usporavanje globalizacije. Ako se ideološki bliski partneri sa zajedničkim deklariranim vrijednosnim sustavima nisu mogli dogovoriti o daljem skladnom i bezkonfliktnom razvoju globalizacijskih procesa, kakvi su bili izgledi da se održi Chimerica?

Ideološke razlike savršena su izlika za nametanje protekcionističkih politika koje bi u slučaju izostanka takve izlike trebalo nekako obrazložiti vlastitim građanima i svjetskoj javnosti. U odnosu Amerike prema Kini takva se obrazloženja nisu ni tražila. Pritom kao da uopće nije bilo važno što su američke mјere, zapravo, pokazale da i Amerika pribjegava upravo onakvim navodno neprihvatljivim praksama zbog kojih uvodi sankcije protiv Kine:

"Više od 16000 kompanija imale su ugovore s federalnim vlastima 2018. godine. Slično, Savezna komisija za komunikacije je koristila savezne poticaje da bi obeshrabrla privatne kompanije da koriste kinesku telekomunikacijsku opremu. Vlada će poticati nastojanja korisnika da 'odstrane i zamijene' opremu Huaweija i ZTE istodobno uskraćujući poticaje korisnicima koji zadrže tu opremu. Premda tehnički dobrovoljan, taj program funkcionira kao de facto zabrana korištenja opreme Huaweija i ZTE u telekomunikacijskom sektoru." (Bateman 2022:31)

Sva sredstva koja su donedavno korištena za promicanje neoliberalne globalizacije sad se koriste za njezino usporavanje. Dosadašnje inzistiranje na nužnom uključivanju svih zemalja u globalnu slobodnu trgovinu kao na nužnom preduvjetu za prosperitet i razvoj zamijenjeno je napadnim inzistiranjem na ideološkim razlikama zbog kojih ideološkim suparnicima treba onemogućiti pristup tržištu i razmjeni znanja i iskustava. Nepovjerenje između dvaju glavnih globalnih igrača raste. Otvoreno se govori o mogućem ratnom sukobu.

No, situaciju s razdvajanjem moguće je sagledati i na drugi način. Ako je hegemonijski rat između dviju vodećih sila neizbjegjan u slučaju da opstane zajednički ekonomski, tehnološki, informacijski i sigurnosni prostor, možda bi se izgledi za izbijanje takvog sukoba mogli izbjegći podjelom svijeta. Ako svaka od super sila bude u svom prostoru provodila svoje standarde, svoje industrijske politike i svoje sigurnosne doktrine ne namećući ih drugoj strani, onda bi se hladnoratovsko supostojanje bez intenzivnih interakcija moglo održati barem neko vrijeme. Drugim riječima, bolje je imati Drugi hladni rat u podijeljenom svijetu nego Treći svjetski rat u globalnoj zajednici.

Zapad je bio zadovoljan ishodom Prvog hladnog rata. Inzistiranje na decouplingu i stvaranju nove hladnoratovske podjele svijeta djelomično je potaknuto očekivanjima da bi ishod Drugog hladnog rata mogao biti jednako povoljan za Zapad, da bi Amerika bez ulaženja u izravni vojni sukob s njom mogla pobijediti Kinu kao što je u Prvom hladnom ratu pobijedila SSSR. S obzirom na brojne unutrašnje probleme za koje Amerika već desetljećima ne pronalazi rješenja, izgledi za ponavljanje scenarija iz druge polovice 20. stoljeća znatno su smanjeni. Amerika je sila u stagnaciji, a Kina sila koja raste premda su stope tog rasta sve manje. Uvjerljivost američkog primjera, američke soft power polako blijedi. Istina je da je kineska soft power minimalna ili nikakva. Nema regija ili pojedinih država koje pozivaju Kinu da bude jamac njihove sigurnosti onako kako je Zapadna Europa 1945. i Istočna Europa 1990. pozvala Ameriku da je štiti stvorivši tako američki imperij po pozivu. Ali broj država koje trguju s Kinom povećava se dok se smanjuje broj država koje trguju s Amerikom. Amerika se povukla ne samo iz pregovora o TTIP-u, nego i iz tada najvećeg sporazuma o slobodnoj trgovini Transpacifičkog partnerstva. Kina je postala ekonomski hegemon u multilateralnom sporazumu RCEP, Regionalnom sveobuhvatnom ekonomskom partnerstvu, koji uz zemlje ASEAN-a uključuje Australiju, Japan i Južnu Koreju. Privlačnost Kine kao vanjskotrgovinskog partnera i kao investitora velikih infrastrukturnih projekata zasad ne blijedi. Sve to umanjuje izglede za to da Drugi hladni rat bude jednostavna kopija Prvog hladnog rata.

Kao što je 1949. godine stvoren NATO da bi odvratio SSSR od namjere da okupira Zapadnu Europu, tako su danas QUAD, AUKUS i NATO angažirani da Kinu odvrate od napada na Tajvan i od drugih mogućih ratnih avantura u Južnom kineskom moru. NATO je uspješno proveo svoju misiju odvraćanja protiv SSSR-a. No, znatno prošireni i nominalno osnaženi NATO nije uspio odvratiti Rusiju od vojnog pohoda na Ukrajinu. Čini se da je u Europi inzistiranje na širenju NATO saveza nakon što je nestao njegov pandan Varšavski pakt pridonijelo povećanju napetosti. Može li se na temelju toga zaključiti da bi širenje djelokruga NATO saveza na Pacific umjesto povećavanjem uvjerljivosti odvraćanja moglo rezultirati povećanjem odlučnosti Kine da svoje interese ostvari vojnim putem budući da Zapad odbija s njom razgovarati o rješavanju njezinih sigurnosnih problema? To su pitanja o kojima američki i kineski predstavnici ne bi trebali prestati razgovarati ni kad ekonomski, tehnološki, financijski i informacijski decoupling bude završen.

America COMPETES Act of 2022

Bateman, Jon (2022), **US-China Technological „Decoupling“**, Washington: Carnegie Endowment for International Peace

Black, J. Stewart; Morrison, Allen J. (2021), **The Strategic Challenges of Decoupling**,
<https://hbr.org/2021/05/the-strategic-challenges-of-decoupling>

Cherif, Reda; Hasanov, Fuad (2019), **The Return of the Policy That Shall Not Be Named: Principles of Industrial Policy**, International Monetary Fund

Criscuolo, Chiara; Gonnet, Nicolas; Kitazawa, Kohei; Lalanne, Guy (2022), ***An industrial policy framework for OECD countries: old debates, new perspectives***, OECD, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/0002217c-en.pdf?expires=1656836114&id=id&accname=guest&checksum=0F4E9F643126F05A1EBF58D825482DA7>

Ensuring American Global Leadership and Engagement Act, (2021)

European Union Chamber of Commerce in China (2017), ***China Manufacturing 2025. Putting Industrial Policy Ahead of Market Forces***, www.europeanchamber.com.cn

European Union Chamber of Commerce in China (2022), ***Position Paper 2021-2022***, www.europeanchamber.com.cn

Germany's Merkel warns against Europe 'decoupling' from China (2021),
<https://www.dw.com/en/germanys-merkel-warns-against-europe-decoupling-from-china/a-59846443>

Hoecker Anne; Li, Shu; Wang, Jue (2020), ***US and China: The Decoupling Accelerates, u Technology Report 2020***, Washington: Bain & Company, www.bain.com

Kafura, Craig; Smeltz, Dina (2021), ***Cooperation, Competition, or Confrontation? Republicans and Democrats Split on China Policy***, The Chicago Council on Global Affairs

Made in China 2025(2015), www.iotone.com

National Security Strategy of the United States of America (2017), Washington: The White House

OECD (2013), ***Economic Outlook for Southeast Asia, China and India 2014: Beyond the Middle-Income Trap***, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/saeo-2014-en>

OECD (2019), ***Measuring distortions in international markets. The semiconductor value chain Strategic Competition Act of 2021***

US Chamber of Commerce (2017), ***Made in China 2025: Global Ambitions Built on Local Protections***, www.uschamber.com

World Economic Outlook. October 2014. Legacies, Clouds, Uncertainties(2014), Washington: IMF

Wübeke, Jost; Meissner, Mirjam; Zenglein, Max J.; Ives, Jacqueline; Conrad, Björn (2016), ***Made in China 2025***, Berlin: MERICS

Yang Jiechi (2021), ***Drawing on History and Looking to the Future to Advance China-US Relations along the Right Track***